

ВИКЛЮЧНІ МАЙНОВІ ПРАВА АВТОРІВ ПОХІДНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

У статті розглядаються виключні майнові права авторів похідних творів – переробок та перекладів. Основна увага приділяється виключному праву на використання твору шляхом відтворення, публічного виконання, переробки. Звернено увагу на обсяг прав автора первісного твору й автора похідного твору на переклади, драматичні твори та міжвидові переробки. Пропонується низка практичних висновків, що стануть у нагоді суб'єктам авторсько-правових відносин.

Ключові слова: авторське право, похідні твори, виключні майнові права, переклади, переробки.

Автори похідних літературних творів визнаються суб'єктами майнових авторських прав, як і автори оригінальних творів.

У частині 1 ст. 20 Закону України «Про авторське право та суміжні права» (далі – Закон) указується, що перекладачам і авторам інших похідних творів належить авторське право на здійсненні ними переклад, адаптацію, аранжування або іншу переробку. Автори похідних літературних творів матимуть ті ж виключні майнові права, що й автори оригінальних.

Однак виключні майнові права авторів похідних літературних творів унаслідок залежного характеру їхнього походження мають свої специфічні риси. Залежний характер авторських прав на похідні твори виявляється насамперед у вимозі Закону про дотримання прав авторів оригінальних творів (абз. 2 ч. 1 ст. 20).

До теми виключних майнових прав на похідні твори зверталось багато дослідників, серед яких К. О. Афанасьева, О. В. Ієвіня, В. В. Поточнова, С. А. Сударіков, А. С. Штефан та інші. Проте основна увага в їх працях приділялася похідним творам як об'єктам авторського права, специфіка ж виключних майнових прав авторів похідних творів представлена оглядово.

Тому поставимо собі за мету в цій статті на підставі наукових положень про виключні майнові права розглянути виключні майнові права авторів похідних літературних творів і вказати на їх специфіку.

Треба одразу ж підкреслити, що авторські права авторів похідних творів не впливають на авторські права оригіналу. Більше того, на основі оригінальних творів будь-хто може створювати інші похідні твори і ставати незалежним суб'єктом авторських прав на похідні твори. Так, ч. 2 ст. 20 Закону проголошує: «Авторське право перекладачів і (або) авторів інших похідних творів не перешкоджає іншим особам здійснювати свої переклади і переробки тих самих творів».

Тому виключні майнові права авторів похідних творів у цьому сенсі можна вважати самостійними правами. Але в той же час слід зважати на їхній залежний харак-

тер. Так, відтворення перекладу чи переробки зачіпає виключні права автора оригіналу твору. Автори Коментаря до книги 4 Цивільного кодексу Російської Федерації (далі – ЦК РФ) стверджують, що відтворення твору в перекладі, переробці є відтворенням не лише перекладу, переробки, а й відтворенням оригіналу або первісного твору [1, с. 168].

Як стверджував свого часу С. М. Братусь, основні права автора полягають у праві на відтворення і розповсюдження твору і видобуття «майнової вигоди» із створеного ним твору. Відтворення і розповсюдження твору зазвичай відбуваються у формі видання або виконання твору [2, с. 348]. Тож безперечним є той факт, що для літературних творів основною формою використання є видання.

На думку М. В. Гордона, право автора розпоряджатися виданням твору і право отримувати винагороду за таке видання є основними правомочностями авторів літературних творів [3, с. 79]. Такою була думка радянських учених-цивілістів. І на той час вона була цілком обґрунтованою та справедливою, коли перевидання книги без дозволу автора було найпоширенішим способом порушення майнових прав автора.

У наш час технічні можливості відтворення значно розширилися. Викладення у вільному доступі в мережі Інтернет літературного твору стало повсякденною реальністю. З'явилися веб-сторінки з можливостями вільного копіювання художньої та наукової літератури. Інші веб-сайти пропонують користуватися літературою он-лайн, що також по суті є відтворенням, оскільки створення копії літературного твору у форматі, що дозволяє читати он-лайн за допомогою комп'ютера або гаджета, є також виготовлення копії.

Як справедливо вказує С. А. Сударіков, будь-який спосіб виготовлення твору у будь-якій формі визнається відтворенням [4, с. 268]. Цю позицію відображено в сучасному вітчизняному авторському праві. Так, Закон України «Про авторське право та суміжні права» визначає відтворення як виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер (ст. 1 Закону).

Про відтворення творів у мережі Інтернет вказує, зокрема, А. В. Кирилук, який зазначає, що особливості розміщених в Інтернеті творів як предмета авторського права викликані специфічною формою їх фіксації. Мова йде про цифровий запис, який ще йменується дигіталізацією. У результаті дигіталізації не відбувається якої-небудь зміни продукту творчості. Інформація подається користувачеві як текст, графічне зображення, аудіовізуальний твір, може бути ніде не записана (не зафіксована) у вигляді єдиного цілого. Виражений словом, образом, звуком вид запису цифровим способом (дигіталізації), він не втрачає, як і не набуває, яких-небудь нових якостей або властивостей, зокрема не додає оригінальності або індивідуальності [5, с. 121].

Такої ж позиції дотримується ВГСУ, який указує, що розміщення в мережі Інтернет твору у вигляді, доступному для публічного використання, є його відтворенням у розумінні ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та потребує дозволу особи, яка має авторське право. На таке розміщення поширюється дія ст. 15

Закону України «Про авторське право і суміжні права». Вчинення будь-якою особою дій, які порушують майнові права суб'єкта авторського права, визначені вказаною статтею, є порушенням авторського права, що дає підстави для судового захисту (п. а) ст. 50 Закону) [6].

Отже, розміщення твору в Інтернеті стало в наш час найпоширенішим способом відтворення. При цьому можливості електронних онлайн-перекладачів забезпечують миттєві переклади літературних творів, викладених в Інтернеті. Особливість такого порушення полягає насамперед у тому, що можливість встановити автора такого перекладу неможливо, а тому порушення полягає лише в незаконному, без згоди автора відтворенні твору.

Будь-яке використання такого електронного перекладу літературного твору автоматично, одразу ж після його створення стає незаконним, оскільки, якщо твір незаконно викладено в Інтернеті, то й електронний онлайн-переклад електронної версії твору є створеним без згоди автора.

Менш поширеним способом використання літературних творів є публічне виконання. Так, не можна вважати поширеним публічне читання прозаїчного літературного твору. Цей спосіб використання більше стосується драматичних літературних творів.

Щодо публічного виконання похідних літературних творів слід зазначити, що публічне виконання твору в перекладі чи переробці зачіпає виключні права автора оригінального твору. Тому публічне читання твору в перекладі є водночас публічним виконанням оригіналу твору.

Суперечливим є питання щодо оповідальних літературних творів, на основі яких створено драматичні твори: чи буде публічне виконання такого драматичного твору водночас уважатися публічним виконанням оповідального твору?

Вважаємо, що треба дати негативну відповідь на це питання. Створена драма на основі оповідального твору є по суті якісно новим твором, який публіка сприймає по-іншому, ніж оповідальний.

Такий же висновок можна зробити щодо всіх міжвидових переробок. Так, наприклад, публічне виконання (показ) кінофільму, який створено на основі літературного твору, можна вважати використанням сценарію (драматичного твору), але в жодному разі не публічним виконанням самого літературного твору.

Наприклад, публічне виконання пародії не буде означати публічне виконання літературного твору, на основі якого створено цю пародію.

Важливим способом реалізації виключного майнового права є переробка твору. Унаслідок реалізації цього права, власне, і створюються похідні твори. Переробка оригінального твору здійснюється лише за згодою автора. Використання похідного твору, що створено без згоди автора оригінального, є порушенням авторських прав.

Утім у науковій літературі висловлюється думка про те, що закріплення за автором оригінального твору виключного права на переклад і переробку суперечить свободі творчості. Такої думки дотримуються, наприклад, автори Коментаря до ч. 4 ЦК РФ. На їхній погляд, створення перекладу або інсценування є творчим процесом, і норма, яка закріплює за автором оригіналу виключне право на переклад і переробку,

по суті забороняє створювати переклад або переробку без згоди володільця виключного права на оригінал або первісний твір, обмежує свободу творчості, тобто є антиконституційною. Вчені приходять до висновку, що використання твору для створення на його основі похідного твору не є і не може бути використанням первісного твору. На їхню думку, лише використання похідного твору є водночас використанням оригінального й потребує згоди володільця виключного права [1, с. 173].

Не погоджуючись із такою позицією, вкажемо, що процес переробки або перекладу зачіпає не тільки один із способів використання твору, а стосується і всього комплексу авторських прав. Переробка чи переклад є лише певними способами реалізації виключного майнового права, і, безумовно, творчими процесами, але не можуть відбуватися без використання оригінального твору (його внутрішньої і зовнішньої форми). Оскільки авторське право покликане охороняти твір, його форму, то й будь-які дії, пов'язані зі зміною форми твору (переробка чи переклад), повинні здійснюватися з дозволу володільця виключного права на оригінальний твір.

Крім того, отримання права на переробку або переклад повинно містити в собі й право перекладача чи переробника (чи видавництва, що отримало таке право за договором) на використання твору в переробці чи перекладі.

Так, автори науково-практичного коментаря до ЦК України вказують, що укладення договору про передання права на переклад без інших прав щодо використання цього перекладу можливе на практиці, але за своєю суттю не має сенсу. Якщо автор за договором надасть право на переклад твору іншій особі без надання їй права на використання цього перекладу, у майбутньому спроби автора щодо використання самостійно зробленого перекладу розцінюватимуться як зловживання правами [7, с. 132].

Отже, ситуація, за якою автор оригінального твору надасть право на переклад певному видавництву, а потім сам зробить переклад і опублікує його раніше, ніж видавництво опублікує свій, безумовно, буде розцінюватись як зловживання правом. У цьому випадку виданий автором переклад буде конкурувати з перекладом, який опублікує видавництво. Тому передача виключного права на здійснення перекладу неодмінно повинна включати в себе передачу й виключного права на використання перекладу.

Одним із найпоширеніших способів переробки є драматизація оповідального твору. Це право, безперечно, належить автору оригінального оповідального твору.

Право на драматизацію було закріплене на законодавчому рівні вже в Законі про авторське право Російської імперії від 20 березня 1911 р. Стаття 31 вказаного Закону проголошувала: «Переробка оповідального твору в драматичну форму або драматичного твору в оповідальну форму без згоди автора не допускається» [7, с. 367]. Як указував М. В. Гордон, «право драматизації» чи «інсценування» зберігається цілком за автором первісного твору. Автор оповідального твору може сам скористатися можливістю такої переробки, а може дати дозвіл на те, щоб таку роботу здійснив хтось інший. Автор може домовитися при цьому про винагороду за надання такого права «драматизації». Такого роду переробка твору може полягати іноді в простій переробці окремих епізодів у діалоги і в розбивці на сцени та яви [3, с. 89].

Перекладач не має права давати дозвіл на переробку свого перекладу в драматичну форму, робити сценічну постановку свого перекладу, давати дозвіл на його екранізацію тощо. Ці права автора оригіналу твору не вичерпуються після здійснення дозволеного ним перекладу. Перекладач має виключні права лише на здійснений ним переклад, а не на літературний твір у цілому.

Використання також драматичного твору, який створено з оповідального твору без дозволу автора останнього, є порушенням виключного майнового права автора на переробку.

Як наслідок, автор драматичного твору не може скористатися правом на публічне виконання, якщо драматизація відбулася без згоди автора оригінального твору.

Близьким до права на переробку є виключне майнове право на переклад.

Автори похідних творів – перекладачі – користуються такими виключними авторськими майновими правами: видавати свої переклади, давати згоду на їх опублікування видавництвами, отримувати винагороду за використання перекладів, давати дозвіл іншим особам здійснювати переклади іншими мовами їхній переклад. Але, як справедливо вказує К. О. Афанасьєва, водночас їхнє право є залежним, оскільки автори таких творів не можуть здійснити переклад, попередньо не доставши згоди в автора оригіналу та не виплативши йому справедливої винагороди [9, с. 140].

Правової охорони переклади, як будь-які похідні твори, набувають за умови дотримання перекладачами прав автора, твір якого зазнав перекладу. У протилежному випадку перекладачі не будуть користуватися правами на створений ними переклад (ч. 1 ст. 20 Закону). Тому право на переклад повинно бути надано автором твору (або іншим правоволодільцем) за ліцензійним договором або договором про передачу виключних майнових прав. Звичайно, це не стосується тих літературних творів, строк майнових прав на які вже минув.

Постає питання: чи потрібний дозвіл на переклад літературного твору, що планується здійснити з іншого перекладу, в автора оригіналу чи лише в перекладача? Якщо тлумачити буквально законодавчо закріплене в автора право на переклад, то треба відповісти ствердно на це питання: так, автор чи правоволоділець зберігає за собою право на переклад, і байдуже, з якої мови цей переклад планується здійснити. Тому перекладач, що збирається здійснити переклад літературного твору не з мови оригіналу, а з виконаного перекладу іншою мовою, повинен отримати згоду не лише в автора перекладу, а й в автора оригіналу літературного твору (або правоволодільця).

Не потрібно запитувати дозвіл в автора (правоволодільця) оригіналу літературного твору лише в тому разі, якщо цей переклад буде в межах вільного використання твору (наприклад, переклад невеликого уривка для ілюстрації в навчанні або переклад й адаптація такого ж уривка для засвоєння певної теми з граматики іноземної мови).

Дещо іншою виявляється ситуація із здійсненням прав на об'єкт авторського права, який створено із застосуванням літературного твору, проте не шляхом його переробки.

Так, не буде вважатися переробкою, а є використанням особливого роду: застосування композитором для свого музичного твору тексту, запозиченого з чужого лі-

тературного твору. У цьому разі має місце створення твору іншого виду мистецтва у вигляді музичного твору, який поєднується із раніше написаними словами (тобто поетичним літературним твором). Тому закон не вважає порушенням авторського права літератора, якщо на його слова буде написано музичний твір [3, с. 90].

Унаслідок міжвидової переробки відбувається вичерпання прав. Тому слід чітко визначитися, від якого твору створено наступний твір.

Пояснити це можна на такому прикладі. ТОВ «ФлешМайстер» при виготовленні USB-накопичувачів, виконаних у формі іграшок із зображенням персонажів «Чебурашка» і «Кіт Матроскін», використало не літературну форму творів письменника Е. М. Успенського, у тому числі складову частину літературного твору автора – його персонажів, що втілені в літературній формі, а персонажів іншого самостійного об'єкта авторських прав – мультиплікаційних фільмів, створених за сценарієм письменника Е. М. Успенського [10].

Письменник дав згоду на переробку свого літературного твору – створення мультиплікаційного фільму. Але зображення персонажів мультиплікаційного фільму були створені художником-мультиплікатором, і письменник не має виключних майнових прав на них.

Тому Московський міський суд прийняв неправильне рішення, скасувавши рішення Басманного районного суду м. Москви, яким письменнику було відмовлено в позовних вимогах.

Якщо здійснюється міжвидова переробка твору, то до таких відносин може застосовуватися принцип вичерпання прав: частина твору, яку створено в літературній формі й переведено в образотворчу, треба вважати самостійним використанням. У результаті такого використання створюється самостійне виключне право на похідний твір, а використання образотворчої форми не тягне за собою використання літературної форми.

Тому використання зображень персонажів, наприклад, комп'ютерної гри, створеної за сюжетом певного літературного твору, не буде вважатись використанням самого літературного твору, оскільки ці зображення створені дизайнером і вже не є безпосередньо елементами літературного твору. З таких самих міркувань не буде також уважатись використанням літературного твору відтворення зображень з аудіовізуального твору, створеного на основі сюжету цього літературного твору.

Підсумовуючи аналіз виключних майнових права авторів похідних літературних творів, можна дійти таких висновків: 1) відтворення твору в перекладі, переробці є відтворенням не лише перекладу, переробки, а й відтворенням первісного твору; 2) публічне виконання драматичного твору, створеного на основі оповідального, не є водночас публічним виконанням первісного твору: після здійснення міжвидової переробки виключне право автора первісного твору вичерпується; 3) процес переробки або перекладу зачіпає не лише один із способів використання твору, а стосується всього комплексу авторських прав, тому отримання права на переробку чи переклад повинно містити в собі й право перекладача чи переробника (чи видавництва, що отримало таке право за договором) на використання твору в переробці чи перекладі; 4) автор чи правоволоділець зберігає за собою право на подальший переклад

свого твору не з мови оригіналу, а також право на переробку твору в перекладі; 5) у результаті міжвидової переробки відбувається вичерпання прав автора оригінального твору: створюється самостійне виключне право на похідний твір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации (постатейный) [Текст]. Ч. 4 / Э. П. Гаврилов, О. А. Городов, С. П. Гришаев [и др.]. – М. : ТК Велби : Проспект, 2008. – 784 с.
2. Братусь, С. Н. Советское гражданское право [Текст] : в 2 т. Т. 2 / С. Н. Братусь. – М. : Юрид. лит., 1951. – 495 с.
3. Гордон, М. В. Советское авторское право [Текст] / М. В. Гордон. – М. : Юрид. лит., 1955. – 232 с.
4. Судариков, С. А. Основы авторского права [Текст] / С. А. Судариков. – Минск : Амалфея, 2000. – 512 с.
5. Кирилук, А. В. Особливості розміщення в Інтернеті творів як предмета авторського права [Текст] / А. В. Кирилук // Часопис цивілістики : наук.-практ. журн. – Одеса, 2012. – Вип. 13. – С. 121.
6. Про деякі питання вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про інтелектуальну власність [Електронний ресурс] : огляд. лист ВГСУ від 14.01.2002 №01-8/31. – Режим доступу: ЛІГА: ЗАКОН Універсал-Бізнес 9.1.5., 2013.
7. Право інтелектуальної власності: науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України [Текст] / за заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – С. 132.
8. Канторович, Я. А. Авторское право на литературные, музыкальные, художественные и фотографические произведения. Систематический комментарий к закону 20-го марта 1911 г. [Текст] / Я. А. Канторович. – СПб., 1911. – 802 с.
9. Афанасьева, К. О. Правові аспекти підготовки до друку перекладів [Текст] / К. О. Афанасьева // Наук. зап. Ін-ту журналістики. – 2011. – Т. 44 (лип. – верес.). – С. 141.
10. Московский городской суд. Определение от 30 сентября 2010 г. по делу № 33-29583 [Электронный ресурс] // КонсультантПлюс. – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=MARV;n=194748/>.

І. В. Тарасова

ИСКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ ИМУЩЕСТВЕННЫЕ ПРАВА АВТОРОВ ПРОИЗВОДНЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ

В статье рассматриваются исключительные имущественные права авторов производных произведений – переработок и переводов. Основное внимание уделяется исключительному праву на использование произведения путем воспроизведения, публичного исполнения, переработки. Автор обращает внимание на объем прав автора первоначального произведения и автора производного произведения на переводы, драматические произведения и межвидовые переработки. Предлагается ряд практических выводов, которые будут полезны субъектам авторско-правовых отношений.

Ключевые слова: авторское право, производные произведения, исключительные имущественные права, переводы, переработки.

I. Tarasova

**EXCLUSIVE PROPERTY RIGHTS OF AUTHORS
OF LITERARY WORKS PRODUCTION**

In this article exclusive property rights of authors of derivative works like remaking and translations are observed. Much attention is paid to exclusive right on exercise of the work by reproduction, public performance, remaking. The author pay attention to the measure of rights of the author of original work and the measure of rights of the author of derivative work to translations, dramatic work and remaking. In the article, the author found that any use of such electronic translation of literary works automatically, immediately after its creation it becomes illegal because if work illegally leaked online, the electronic and on-line translation of the electronic version of the work is created without the consent of the author.

The public performance of original literary works should be noted that the public performance of a work in translation or processing affect the exclusive rights to the original work. Therefore, the public reading of a work in translation is both original public performance of the work.

An important way to implement exclusive property rights is processing work. After implementation of this right and create your own derivative works. Recycling original work is carried out only with the consent of the author. Derivative work is created without the consent of the original author is a violation of copyright.

As a conclusion is the series of practical conclusions which would be useful to the subjects of copyright relations.

Key words: *copyright, derivative works, exclusive property rights, translations, remaking.*